

Den beprövade
Fritänkaren

Nr. 309 November 2022

Trettionde årgångens nummer 10

Innehåll :

Den dödsdömde romantikern (<i>ur Ahasverus annaler</i>)	2
Besök i Ascona (<i>Erich Maria Remarque</i>)	4
Oscar Wilde	9
Husockupanterna	13
Gull Ahle in memoriam	14
Några särskilda filmer	14
Några milstenar, november 2022	20

Fritänkaren, som utkommit med 308 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på
Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Donationer mottages med tacksamhet.

Bankkonto: 6682-338 254 102 (Handelsbanken, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Glöm inte att ange avsändare!!

Alternativt IBAN-nummer:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 29.10.2022

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Det nästsenaste numret av Fritänkaren finns alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Endast den digitala upplagan kan ha färgillustrationer.

Den dödsdömde romantikern

Han var högt uppburen som en av Frankrikes viktigaste tonsättare, och hade en hög ställning med ansvarsfulla befattningar. Han var grundligt skolad och hade alla Frankrikes främsta tonsättare som sina vänner och ett rikt umgängesliv, lyckligt gift med ett antal barn, så ingenting fattades honom. Dock hade han rykte om sig att vara svårmodig, och han led av betänkliga depressioner. När han dog alltför tidigt mitt i sin karriärs uppsving var det många som därför spekulerade i självmord.

Jag hade förmånen att få tillhöra hans umgängeskrets, men han föredrog alltid att träffa mig utanför alla sociala sammanhang och helst på tu man hand. Därför vågar jag antyda att jag kanske kom närmare honom än någon av hans intimaste kolleger, som Vincent d'Indy och Claude Debussy. Han sade faktiskt upp bekantskapen med Debussy till följd av sin omfattande besvikelse på impressionisten, men det var inte bara honom han var besviken på.

”Jag är inte bitter, men jag är djupt pessimistisk. Vi är ett döende släkte och kanske utdöende. Jag ser ingen räddning för allt det som vi representerar. Alla nya lovande talanger som dyker upp spårar ur och förfaller till manér, populism eller artificialitet. Jag älskade Debussy och såg upp till honom som den nya tidens banérförare och ledande pionjär för den kommande musiken, och så förfaller han till föraktlig promiskuitet och försvinner i träsket av sina kärleksaffärer, medan hans musik urvattnas och blir till vatten, han förlorar sin originalitet och blir bara formlöst artificiell, men musiken måste ha grundläggande former, lika väl som ett hus måste ha sin grund, för annars faller det. Redan Liszt svek formerna och svamlade ut i meningslösa utsvävningar som till och med körde över melodins betydelse som det viktigaste av allt i musiken, och stackars Berlioz fick aldrig se sitt mästerverk, sitt livsverk, sin enda riktigt suveräna opera framförd, medan han hånades och häcklades under hela sitt liv med pressen som ledare för lynchmobben. När han väl var död kunde de nedlåta sig till att sätta upp den mest överlägsna av franska operor, och då sades det att alla de stenar som kastades på honom medan han levde och verkade sedan användes till ett monument över honom. Hans enda brott och fel var att han var en romantiker.

De flesta riktiga romantikerna dog alla före honom, där Chopin, Mendelssohn och Schumann var de främsta. Mendelssohn blev bara 37, Chopin 39 and Schumann tog slut vid 43. Poeterna likaså, Byron, Alfred de Musset och alla utom Victor Hugo, som heroiskt framhårdade i sin romantik i trots mot alla tidens modenycker och genom hela sin långa exil, och vad har de nya poeterna att komma med? Baudelaire var lysande men hopplöst fördärvad, levde på sin mor genom hela livet, var helt besatt av sin egen morbiditet, och vad hjälpte det då att han kunde skriva så utsökt poesi?

Och de nya tonsättarna skall vi inte tala om. Wagner, Brahms och Bruckner är alla döda, och det finns ingen som kan upprätthålla deras standard.”

”Men ni själv då, och Mahler?”

”Jag räknas inte. Jag är för otillräcklig. Inte ens Jules Massenet, min dyrkade lärare, kunde mäta sig med de stora tyska tonsättarna. César Franck hade kunnat göra det men nöjde sig med att bara åstadkomma en enda otillräcklig symfoni, honom dyrkade jag mer än någon annan, vi samarbetade intimt så länge han levde, men han stängde in sig i sin kyrka och är nu lika hopplöst död som Tjajkovskij. De är alla döda. Bara jag lever kvar som en

patetisk epigon till kanske hela kulturhistoriens underbaraste kapitel, som inleddes med Beethovens Pastoralsymfoni, som blev portalverket till den stora romantiska musiken. Problemet med Beethoven var att han var för stor och överlägsen för att någonsin kunna överträffas. Han förde allt i musiken till dess höjdpunkt, formutvecklingen, symfonin, pianokonserten, sonaten, han var överlägsen i allt, medan Mozart i jämförelse bara var en början, ett underbarn som stannade i utvecklingen, ett ofullbordat suveränt fenomen av strålande lovande löften, men ofullgånget, liksom hans Requiem.

Vad tjänar alla dessa överdrifter till? Någon ledande brittisk essayist betecknade operan som ett alltigenom irrationellt musikaliskt element, och han hade rätt. En opera består bara av överdrifter, och om den någon gång anstränger sig för att bli musikaliskt seriös sviker publiken den – den blir tråkig och tung. Händel försökte resa sig över operans fåfänga och övergick till oratorier, som bara blev ännu mera svulstiga och oformliga. Operan struntar i alla former och beror helt av den underliggande textens dramatik, men ord och musik är två olika saker. I bästa fall kan musiken använda sig av ord som underlag för att bygga upp musiken, men orden i sig är en distraktion. Jag tror vi använder olika delar av hjärnan för det musikaliska och det språkliga, och om musiken förlorar sig i det språkliga går musiken förlorad – musiken klarar sig bättre utan ordet. Därför är musikkritiker som skriver i tidningarna inkompetenta, för de vet aldrig vad de talar om, då ord aldrig kan göra musiken rättvisa. Ord kan bara förnedra den, som parasitism. Därför är den högsta musiken den högsta abstraktionen. Vet du vem som kom längst i utvecklandet av musikens innersta väsen?"

"Bach?"

"Nej, Beethoven i sina sista stråkkvartetter. De är bara musik i sin mest koncentrerade form och ändå strängt gjutna i absolut disciplinerad och striktaste sonatform, en form som Beethoven kom längst i att renodla och fullända.

Du föreslog Mahler som ett exempel på företrädare för den nya musiken. Problemet med Mahler är att han liksom alla de andra modernisterna fullkomligt ignorerar melodins betydelse och kör över den melodiska väsentligheten med massiv orkestervirtuositet, precis som Richard Strauss. De kan sin orkester, de är tekniskt fulländade mästare, men de tror att de kan undvara melodin som de glömmer, ignorerar och kör över, och resultatet blir en grotesk artificialitet av musikaliska diarréer som lider av en svulstig meningslöshet. Kommer du ihåg ett enda tema av Richard Strauss eller Mahler som du kan nynna? Melodilösheten leder till att musiken saknar substans, då hjälper inga raffinerade avancerade rytmeffekter i världen, Richard Strauss var ändå seriös i sitt kvalificerade komponerande, men Mahler lider dessutom av en katastrofal brist på självkritik: han komponerar som ett barn och tycker att allt är gott nog bara för att det är han som har komponerat det. Han må vara suverän som dirigent, men vad hjälper det när den musik han komponerar är så formellt och melodiskt svag att ingen riktig orkester vill spela den? Hans musik orsakar myterier bland orkestermusikerna! Det är inte ospelbart, men det låter inte bra och är inte särskilt musikaliskt! Där har du portalen till den nya sköna musiken av den nya tidsåldern, där oväsentet slår ut den njutbara musiken, där redan Wagner insisterade på att musikvolymen var det viktigaste av allt så att publiken måste få hörselsprång, ju högre desto bättre, men då

försvinner musikens mening som drunknar i den dånande stormen som insisterar på att dränka allt melodiskt i en levande begravnings skoningslösa utplåning.

Detta är musikens tragedi. Dess mening är satt på undantag som något otidsenligt och irrelevant i den industriella ångvältsmusikens frammarsch. Det blir inga smekande Schubertsånger mer då romanskomponerandet upphör, symfonierna strandar i upplösningstillstånd när formdisciplinen och harmonilagarna glöms bort, och kvar blir bara monstruös omusik och populistiska slagdängor, som genom billig slagfärdighet blir desto mera lönsamma för förlagen. Och samma öde drabbar poesin, litteraturen och konsten, som bara blir konstigare när alla självkritiska regler körs över. Och i denna nya värld av konstgjort krampaktig skrytsamhet av mer och mer fusk och mindre och mindre skönhet kan inte en romantiker längre överleva. Han måste storkna ihjäl av massinvasionen och syndafloden av diletterisk skrotkultur.”

Kort efter vårt sista samtal var han död. Han hade omkommit i en cykelolycka, och det spekulerades allmänt i självmord. Men man begår inte självmord trampande som en cyklist i arrangerandet av en våldsamt plågsam trafikolycka. Det är absurt, och han hade allt att leva för. Bromsen kan ha fallerat, vad som helst kan hända på en cykel, något kan ha hamnat i hjulet, det hände i en nerförsbacke där han tydligen inte kunde stanna av någon anledning, och den stora möjligheten att överleva en cykelolycka gör självmordsteorin orimlig. Han blev bara 44 år gammal.

Ernest Chausson, 1855-99

Besök i Ascona

Jag brukade hälsa på honom då och då i Ascona, när han var på det humöret att han sökte sällskap, vilket sällskap som helst, och han hade vant sig med åren vid att jag nästan alltid infann mig i hans mörkaste stunder, när han väntade sig mardrömmar eller något värre, men dessa ögonblick var samtidigt hans ljusaste stunder. Det var då han var som mest sentimental och vågade öppna alla slussarna i sitt hjärta, som minsann höll inne med betänkliga vattenmassor av hela 1900-talets värsta samlingar av massiva lidandesflöden. Han hade ju varit med om allt.

Han kunde då brista ut i oändliga självutgjutande monologer, och jag kunde inte förneka för mig själv att jag fann en viss njutning i att då förhålla mig fullständigt tyst och bara lyssna, ty jag kände, att det gjorde honom gott att få släppa på fördämningarna. Vanligen hade de då spätt på med ordentliga massor vin eller rentav sprit, vilket bidrog till

förlösningen, som om det var denna extra skvätt som fick fördämningarna att hälsosamt brista.

Det var ju ingalunda ovanligt att folk drack där i Ascona. Han bodde ju nästan granne med en annan stor författare på fallrepet, den mest framgångsrika svenska författaren i sin tid, som bara skrev småländska epos om så primitiva människor som möjligt, vilket gjorde honom oändligt populär lokalt, medan han aldrig nådde utanför sitt Småland eller Sverige, som ur europeisk synpunkt fortfarande var en tämligen utomeuropeisk provins med besynnerliga later genom sin överdrivna välfärd och malligheten däröver.

Men Erich Maria Remarque hade varit regelbunden gäst i Ascona i över 50 år. Han uppsökte dessa berg redan i början av seklet, då Ascona var ryktbart för den antroposofiska rörelsen kring "Monte Verità", vars medlemmar var halvvägs nudister, påstod att det var nyttigt att sola sig och bli solbrända, sprang barfota och var vegetarianer, medan de omfattade en närmast druidisk filosofi eller religion med mycket rustika och egenartade ritualer och kulter – min gamle vän Aleister Crowley byggde vidare på deras landvinningar åt det teosofisk-shamanistiska hållet och satte en ära i att överdriva åt alla håll och överskrida alla gränser – han ville bara leva, och det ville också naturfilosofgänget kring Monte Verità, som i mångt och mycket var en förelöpparrörelse till hippierörelsen 50 år senare.

På sätt och vis var dessa naturfilosofpionjärer Erich Maria Remarques första och livs enda kärlek. Det var därför han alltid återvände till Ascona och omgivningarna kring Monte Verità, som om han aldrig kunde släppa sin besatthet av den totala ungdomliga blåögdhets helt förryckta och irrationella totala idealism. Det var kanske det som alltid höll honom i gång och fick honom att klara av de båda världskrigen, i synnerhet det första, som borde ha stukat honom men i stället gjorde honom till den främsta mannen i hela den "förlorade generationen".

Jag vågade försiktigt ställa honom frågan, varför han alltid återvände till Ascona, och vågade undra om det var just för nostalgien efter kolonin Monte Verità. Han frågade genast: "Var du med på den tiden" Jag kunde då inte förneka att jag hade varit med, om dock bara som gäst, besökare och observatör.

"Därför såg jag dig aldrig. Det var hela världens och framtidens gryning. Det var så vi såg på saken. Alla möjligheter stod öppna för en idealisk framtid, där alla problem kunde likvideras genom sunt förnuft och tolstojansk filosofi, som ju också blev Gandhis riktmärke för livet. Vi hade rätt, och det vi satsade på var en reell möjlighet. Vi kunde förvandla hela världen till ett paradiset. Vi kunde inte se att någonting kunde stå i vägen, då vi betraktade alla politiker som också egentligen enbart hederliga människor av en god vilja, som inte ville någon i världen något ont utan som egentligen bara ville ha fredligt samarbete med alla. Visst var det ju så? Och ändå råkade vi ut för det första världskriget, världens onödige tragedi, som bara slumpade sig genom en serie missförstånd. Den där sommaren 1914 bemödade sig alla om att avvärja en världspolitisk kris, det var en självklarhet att kriget var en lätt sak att undvika, och så satte den där galningen i Sarajevo några kulor i ett harmlöst österrikiskt par, som inte gjorde någon skada eller nytta i världen men bara var odrägligt fåfänga, och så föll alla för fåfängan i att försöka få rätsida på saken, varpå

dominokedjereaktionen satte i gång, och oskyldigast av alla var de som egentligen började kriget – tyske kejsaren och tsaren. De ville ha kriget minst av alla, och de satte i gång det.

Under fyra långa mardrömsår såg vi hela världen brinna upp med alla våra illusioner och ideal, så att absolut ingenting blev kvar. Det var som om Gud hade dött, och det var kanske det han gjorde. När krutröken skingrades efter kriget låg halva Europa uppbränt, halva Frankrike var ett enda stort förhärjat rykande slagfält, och det enda man såg överallt var oändliga begravningsplatser med okända soldater och obegravda lik. Hur kunde någon klara sig och överleva detta över huvud taget? Jag kände mig fullständigt förintad, som om jag och mänskligheten blivit av med vår själ, och det var kanske just vad som hade hänt. Det fanns absolut ingenting kvar, ingenting att kunna bygga någon framtid på, inga ideal, inga illusioner, och det enda vettiga att göra verkade vara att hänge sig åt ett besinningslöst frosseri i nöjen, utsvävningar och laster, bara för att glömma. Och då återvände jag till Monte Verità, bara för att se om det kunde finnas någonting kvar av våra drömmar. Jo, Monte Verità fanns kvar, men människorna var fullständigt borta. Det fanns ingen kvar, och om det fanns några drömmar kvar var de mycket svåra att lokalisera.

Det var då jag började skriva, bara för att i någon form alls bearbeta traumat, som jag upplevde som minst av allt mitt eget men hela Europas. De flesta kände igen sig i mina stämningar, men jag väntade mig aldrig att min traumatiska bok skulle bli en sådan jordskredsseger över hela världen. Alla kände igen sig, Romain Rolland, Stefan Zweig, Hemingway, bröderna Mann, alla Tysklands och Frankrikes författare, alla kände sig hemma i min bok och delade min förkrossande desillusion och besvikelse över livet och mänskligheten, och plötsligt såg jag, att här fanns ändå något man kunde bygga på: erfarenheten. Så jag fortsatte att skriva.

Sedan blev det ju om krigarnas svårighet att återvända till jordelivet, till ett liv som aldrig mer kunde bli riktigt mänskligt, och några böcker till, och så kom den där erbarmliga österrikiska korpralen fram och trodde att han kunde åtgärda traumat med att insistera på att göra om det fast bättre.

Vi förbryllades alla av hans fenomen som personlighet, att han nästan genom ett slags trollbindande hypnos fick alla med sig utan kritik eller invändningar, fastän alla visste att det var fullständigt vansinnigt. Det var råttfångaren från Hameln, och människorna hade genom det första världskriget förvandlats till råttor och barn. De gick på och följde vad som helst, de galna kommunisterna, de galna fascisterna, och de galnaste av alla, nationalsocialisterna, som trodde att de kunde befria hela mänskligheten från alla dess laster och brott med att ge judarna skulden för dem.

Inte ens någon av oss vände oss direkt emot honom. Han var för absurd, för överklig, för irrationell, vi vägrade helt enkelt ta honom på allvar, medan vi alla fascinerades av honom som fenomen, Thomas Mann, som ändå alltid i hjärtat var nationalist, Stefan Zweig, som försvarade att han aldrig angrep nazisterna med att han förstod dem, Carl Gustav Jung, som helt kallt konstaterade att Hitler bara gav uttryck för vad alla tyskar tänkte efter Versaillesfredens omänskligt överdrivna förödmjukelse med tio års landsplågor som resultat, medan egentligen bara Einstein genomskådade Hitler från början och såg vilka oöverskådliga konsekvenser en sådan politik kunde få. Men i stället för att våga vända sig emot honom, någon av oss, valde vi alla att fly utomlands, bröderna Mann, Stefan Zweig,

Einstein, Feuchtwanger, Brecht, Freud, alla lade vi benen på ryggen och sprang som rädda harar för att somliga av oss hellre förgås i exilen än våga konfrontera Hitler, vilket bara några få beundransvärda musiker vågade göra, som trotsade ödet med att insistera på att ändå stanna hemma, som Richard Strauss och Wilhelm Furtwängler.

Jag kan aldrig nog beundra dessa musiker som bara fortsätter hålla på att fela på sina instrument vad som än händer i världen och stå ut med bombräder och eldsvådor och flyganfall med skriande sirener utan att röra sig ur fläcken så länge deras konsert ännu inte är avslutad. De var mycket modigare än vi feiga författare, som bara flydde och gömde sig."

"Thomas Mann vågade från utlandet propagera mot nazismen."

"Inte förrän han var i Amerika och hade hela Amerika med alla dess tyskar bakom sig. Samma med Einstein. De hade aldrig vågat vända sig mot Tyskland utan Amerika i ryggen. Det var inte modigt. Det var opportunt. Då var Stefan Zweig modigare, som principiellt vägrade använda ordet som politiskt vapen – det var för heligt för honom, och jag delade den inställningen men var fegare än honom."

"Hur så?"

"Han vågade ändå fortsätta skriva och stå för sin humanism. Han skrev ju 'Die Welt von Gestern' som sin tids viktigaste tidsdokument och något av en humanistisk bibel, medan jag bara drack."

"Men du överlevde."

"Det krävdes inte mycket mod för det. Det krävdes betydligt mera mod för vad Stefan Zweig gjorde. Ändå vågar jag påstå att han gjorde fel."

"Du tänker på hans självmord."

"Han gav upp. Han lät sig deprimeras. Han lät sig bli offer för kriget. Han var ingen soldat och gav upp kampen utan strid i stället för att stanna och slåss. Ändå tror jag att han redan skönjde ett slut på kriget. Det var ju 1942 det började vända."

"I februari 1942 stod tyskarna på höjden av sina framgångar, och japanerna triumferade genom Singapores fall."

"Och en vecka efter det begick Stefan Zweig självmord i ett slags intellektuell protest mot att världen lät sig gå under, i ett slags andens protest mot den materiella världsordningens fullständiga ursparning och skenande åt helvete, och frågan är om inte just hans självmord blev utgångspunkten för vändpunkten. Därigenom skärpte sig alla världens intellektuella ledare, de som fanns kvar, Einstein och Churchill, Bertrand Russell och några till, och samtidigt gjorde ju nazismen fullständig moralisk bankrutt genom Wannseekonferensen och genomförandet av systematisk förintelse av judarna, världens vansinnigaste brott och jämförbart bara med den katolska inkquisitionen, som var en barnkammare i jämförelse."

"Och ändå menar du att han gjorde fel?"

"Han insåg inte sitt ansvar som världens mest uppburna och översatta författare. Det kan bara försvaras med att han var så deprimerad, men också det hade kunnat avhjälpas. Alla självmördare kan räddas bara med att de får någon att tala med när de mår som sämst. Det är för att de inte har det som de begår självmord. Stefan Zweig var helt isolerad i sin villa ovanför Rio de Janeiro medan hans husvärd ville ha ut honom och umgicks med

nazistsympatier, så han kände sig helt enkelt inte längre önskvärd i livet, och ingen av hans vänner fanns i närheten – vi var ju alla förskingrade.

Hans flykt var närmast tragisk i sin paniska förtvivlan. Han hade aldrig behövt lämna Österrike. Han hade kunnat stanna kvar som Richard Strauss och Wilhelm Furtwängler – tyskarna hade aldrig vågat röra honom av respekt för hans kultur. Han försökte inrätta sig i England och planerade ett besök i Sverige på inbjudan av Pennklubben – om han accepterat den inbjudan hade han varit räddad, för det fanns många österrikare i Sverige, och det landet höll sig utanför kriget. Men av någon anledning valde han att fara längre bort i stället. Han hade varit i Brasilien tidigare, och det var väl någon nostalgi och sentimentalitet som drog honom tillbaka – han trodde kanske att han kunde återfinna något av den entusiasm han inspirerats till där under 30-talet inför det landets otroliga framtidsmöjligheter. Han var kanske också rädd för att få det för bra i Sverige – han var ju oerhört ryktbar och högt uppburen där genom kanske de bästa översättningar av honom som har gjorts, han kanske rentav hade kunnat få Nobelpriset, men han var rädd för utmärkelser. Han ville inte ha dem utan ville stå på sin egen grund. Och vad är Nobelpriset, världens högsta litterära utmärkelse? Det är ju aldrig de bästa författarna som får det utan bara de som ett kotteri akademiker finner lämpligast och opportunist under omständigheterna – de tar hänsyn till politik, nationalism, ekonomi, social ställning och alltför mycket annat som ingenting har med litteratur att göra, och därför har så många värdelösa akademiker fått priset som fallit fullständigt i glömska, medan författare som Tolstoj, Jules Verne, Mark Twain, Henrik Ibsen, Joseph Conrad, Jack London, Somerset Maugham och andra självklara världsförfattare kommer att leva för evigt.”

”Var Thomas Mann och Romain Rolland inte värda det?”

”Romain Rolland fick det för sitt engagemang för fredsrörelsen under första världskriget. Det var opportunt. Varför Thomas Mann fick det har jag alltid undrat. Han kanske bara fick det för att det var dags att ge det åt en tysk. Hans massiva romaner är fruktansvärt långtråkiga.”

”Är dina bättre?”

”Jag skriver inte för att skriva litteratur. Jag har inte skrivit mycket, och jag skriver gärna så lättfattligt som möjligt, bara för att få ge uttryck åt mina känslor och stämningar. Mina böcker är inte märkvärdiga. Jag ger inte mycket för dem. Den första gav mig ett levebröd, och det är jag tacksam för.”

Vi avbröts ett ögonblick av ett högljutt skrålande från ett annat av husen intill, där det tydligen pågick en fest med mycket skålande och sjungande.

”Det är den svenska författaren. Han är sitt lands mest populära romanförfattare, och han har blivit rik på sina böcker men får liksom jag svårare och svårare för att skriva, så han är inte sämre än att han dricker och festar i stället. Errol Flynn visade vägen. När han inte längre kunde göra väl ifrån sig inom sitt yrke festade han ihjäl sig och hade åtminstone roligt hela vägen.”

”Och Monte Verità? Finns det något kvar av det, anser du?”

”Ärligt talat, min vän, så tror jag aldrig det tar slut. Det började på nytt på ny kula med nya rörelser efter första världskriget, efter andra världskriget krävdes det en något längre andhämtning innan vi kunde sätta i gång igen, men det händer nu. Se vad som händer i

Amerika, proteströrelsen mot Vietnamkriget, alla dessa unga naturmänniskor som klär sig i fantastiska kläder och färger och låter håret växa... Monte Verità kommer att överleva oss alla, hur desillusionerade vi än blir, och hur bittert självdestruktiva vi än är i vår hjälplöst begränsade mänsklighet. Mera vin, min vän? Vi har mycket kvar i flaskan att dricka, och det finns fler när den är tom.”

Han höjde sitt glas, och det var en ära för mig att få skåla med honom.

Erich Maria Remarque, 1898-1970

PS. Erich Maria Remarque kunde köpa sin Villa Monte Tabor i Ascona 1931 efter sina framgångar med "På västfronten intet nytt", vilket vackra hus blev hans hem för resten av hans liv. Efter hans död 1970 uppstod det småningom problem med underhållet, men villan tycks ha kunnat räddas 1979 genom stiftelser och insamlingar – det finns mycket om detta på nätet – sök på Remarque Monte Verità. Alla hans dryga dussin romaner finns översatta till svenska. Värt att notera är även att hans tredje och sista fru var Paulette Goddard, före detta Charlie Chaplins andra hustru. Kollektivet kring Monte Verità fungerar fortfarande och har under sin mer än hundraåriga historia utvecklats till ett mångomfattande kulturcentrum för internationella konferenser och sammankomster på akademisk nivå för kultur och forskning.

Oscar Wilde

Det var en av hans få trogna vänner som aldrig svek honom som övertalade mig att resa till Paris på missionen att "rädda Wilde". Problemet var att det var ännu färre som längre trodde att han kunde räddas och kanske minst av allt han själv.

Den stora komplikationen i fallet var att han var fullkomligt stukad och bruten som personlighet. Han var bara en skugga av sitt forna jag, och ändå var han fortfarande fullkomligt sig själv. Han hade bara tappat bort sin karaktär, ett utomordentligt dilemma för en skådespelsförfattare och boken aktör, för det var det han var född till och levde på att få

vara: som posör var han oöverträffbar och fullständigt unik i sitt slag. Varken före eller efter honom har Storbritannien sett på maken.

Jag var fullkomligt öppen med honom när jag träffade honom i Paris och sade precis rakt ut vad jag var ute på för ärende. Han tog det med ro. "Du är ute för att rädda livet på en patient, som redan är död. Problemet är att ingen kan acceptera att han är död, utom patienten själv, som helst inte vill bli återupplivad, ens om det skulle gå."

Vi satt på ett av de mera obskyra kaféerna i Paris där han kände sig trygg för omgivningen och var ganska säker på att få bli lämnad i fred. Han började redan bli gubbig fast han bara var 45 år, men det mest beklämmande med honom var det ofrånkomliga faktum, att han definitivt hade gett upp. Han var mer än resignerad. Det enda han hade att se fram emot var sin sorti, som en skådespelare i en dålig roll som han är tvungen att genomföra mot sin vilja och tvingas uppträda i på scenen under ständigt tilltagande pinsamhet, i synnerhet som pjäsen hela tiden bara förlängs. "Inte ens du har väl någon lösning på problemet," sade han. "Jag har fallit ut ur min roll och förlorat den och måste ändå fortsätta spela den, fastän den är död och ingenting har kvar att ge. Helst hade jag inte ens träffat dig, men Swinburne talade så hemlighetsfullt om dig, att jag inte kunde motstå att göra din bekantskap. Inte ens han blev klok på dig, och jag har inte ens försökt."

Så mina vänner, de få jag har kvar och som ännu vågar känna mig, vill få mig tillbaka till verkligheten, den verklighet som våldfört sig på mig till oigenkännlighet. Det är naturligtvis omöjligt. Man har tagit ifrån mig allt vad jag var och har ingenting kvar utom min bestående vanära, som etablerats genom det viktorianska rättssystemet, som inte medger några kompromisser eller eftergifter för den mänskliga faktorn. Jag var bara mänsklig. Det var mitt enda brott. Var det så oerhört?"

"Käre Oscar, du är inte den första. För ganska exakt 300 år sedan satt en annan brittisk dramatiker i exakt samma klämma, anklagad för homosexualitet, ateism och allt möjligt och hotad med rättsliga åtgärder, som i hans fall bara kunde innebära döden."

"Pratar du om Marlowe?"

"Vem annars. Jag drar upp hans fall därför att det plötsligt blivit aktuellt genom att en amerikan har kommit fram till den övertygelsen genom rigorösa forskningar, att Marlowe måste ha fortsatt verka som dramatiker under Shakespeares täckmantel."

"En intressant teori. Swinburne hade också läckert kätterska tankar åt det hållet. Han skulle alltså ha undkommit rättvisan med att iscensätta sin död och sedan fortsatt som vanligt med förlusten bara av sitt goda namn, som var förverkat för alltid, precis som i mitt fall. Problemet i mitt fall var att jag inte undkom den så kallade rättvisan. Ännu ett problem i fallet var att den inte avrättade mig."

"Bland anklagelserna mot Marlowe ingick också en för falskmynteri. Du var åtminstone ingen falskmyntare."

"Skämt åsido, vad tycker du om hela rättsprocessen?"

"Absurd. Framtiden kommer att fördöma den."

"Naturligtvis. Jag tycker synd om det viktorianska samhället. Genom detta justitiemord, för det är ingenting annat, har det dömt ut sig själv. Det kommer att gå under och försvinna, och om kanske 200 år kommer man att skratta åt det när det blir accepterat över hela världen att bisexualitet är något naturligt. Jag var aldrig homosexuell, men jag gav efter för frestelser

från vänster. Kalla det vänsterprassel. I stället för kvinnliga älskarinnor bedrog jag min fru med manliga sådana. Var det så farligt? Ingen tog någon skada av det. Tvärtom. Jag var lika diskret som en fransman. Min fru hade ingen aning om det förrän man gjorde rättsprocess av det.”

”Ändå hade du kunnat undvika hela pinsamheten. Den enda som drev saken var Bosies far, en renodlad skurk.”

”Han var bara svartsjuk. Många fäder är sådana om sina söner och ännu mer om sina döttrar. Det är föräldragalenskap. Den känner inga gränser.”

”Men Bosie var en odåga. Han var inte värdig din kärlek. Ändå höll du fast vid den i ett slags sjuk och irrationell för att inte säga självdestruktiv fixering.”

”Han var vacker. Jag har alltid älskat skönheten högst av allt. Det är mitt enda brott och det enda som jag släpades inför rätta för.”

”Dock var det du själv som inledde rättegången.”

”Jag hade mig själv att försvara. Den gamle galne markisen var hur oförskämnd som helst. Det var han som gjorde väsen av saken och ställde till med skandalen med att öppet förtala mig å det skändligaste. Skulle jag bara tigande finna mig i hans kränkande grovhet? Jag älskade Bosie, men allt han visade var bara meningslöst aggressivt hat.”

”Det hade varit säkrare att inte svara.”

”Det vet vi först nu. Hade jag inte stämt honom hade han fortsatt sitt förtal och gjort vad som helst för att skilja Bosie från mig, och det hade kanske slutat ännu värre än med min rättegång. Genom att driva i gång rättsprocessen visade jag mig ändå vara man nog att våga tala för mig själv och försvara mig offentligt, och det anser jag inte att jag misslyckades med.”

”Alltså har du någonting kvar att leva för. Du har ännu din integritet. Enligt amerikanen fortsatte Marlowe verka som dramatiker och det ännu mer oförblommerat än tidigare och blev ditt språks ovedersäglige mästare och kung för alla tider med bara några säkerhetsåtgärder vidtagna för sitt personliga skydd. Det kan du också göra.”

”Frågan är om jag vill det. Två års tukthus är inte roligt, bror. I mitt fall var det förödande, då det var så utstuderat grymt och direkt ägnat att förnedra mig. Man hade den onda viljan att straffa mig för min överlägsenhets och begåvnings skull och genomförde den, och ingen lade något hinder i vägen. Jag skulle kanske ha flytt före häktningen, men jag hade redan börjat försvara mig själv offentligt. En riktig skådespelare överger inte sin roll förrän han genomfört den. Ingen skådespelare kan lämna scenen förrän den kastar ut honom eller han faller ner från den eller han dör på den. Min roll var ännu inte genomförd, och att fly från scenen hade faktiskt varit fejt.”

”Allt det där hedrar dig och bara bidrar till mina argument att du har något att leva vidare för. Ge inte upp, Oscar. Fortsätt att dikta. Du behärskar språket. Du är fortfarande överlägsen genom din fantasi och intelligens.”

”Du fattar inte. Jag har en familj kvar i England. För min skull har de bytt namn. De kan inte visa sig offentligt. Mina barn trakasseras för min skull. Jag har gjort bort mig. Det är kärnan av problemet. Denna karaktär är förbrukad och måste bort från scenen. Mitt goda namn är förintat, och jag kan inte ersätta det med något annat. Jag har ingen Shakespeare att ty mig till, som kan låna mig och skydda mig med ett oförvitligt namn. Jag är förlorad. Det

enda som återstår för mig är egentligen självmord, men det vore den slutgiltiga fegheten. Man löser inte livets problem med att fly från dem. Eller vet du något som jag inte vet? I östern tror man på reinkarnation. Tror du jag kan få en ny chans? Om jag återföds, skall jag då få ett bättre eller sämre liv? Har jag förbrukat min andes kapital? Swinburne sade att du visste allt om sådana saker.”

”Min vän, jag kan tyvärr inte uttala mig om saken, helt enkelt för att jag själv dess värre saknar någon erfarenhet av döden och vad som kommer efteråt. Jag är inte bättre än du därvidlag: det gör vi alla. Jag kan inte garantera någon reinkarnation för din del, eller att din luttring i detta liv på något sätt skulle kunna innebära att du får ett lyckligare nästa liv. Det får man se då. Eller som en annan vivör sade till mig, som var ateist och inte väntade sig något annat efter döden än att få vara död i fred, ’men om det skulle bli en fortsättning och jag skulle få leva vidare i någon form, vilken angenäm överraskning det skulle bli!’ Det är livet nu som räknas. Du har det kvar. Världen kan förändras. Du kan komma tillbaka. Här dekar du bara ner dig med patetiska bögar och ett liv i overksam slapphet, som bara kan vara skadligt i längden för den själ du har kvar.”

”Även du dömer mig för min vällust. Är då vällusten något så styggt, att den måste fördömas? Är du puritan? Det finns inga tråkigare människor. Om det är något jag är stolt över, så är det att jag alltid gav efter för mina sexuella lustar, i vilken riktning de än drev mig. Det kallar jag för hälsosamt både för kropp och själ. Man känner sig alltid bättre efteråt, hur mycket man än har gjort ner sig. Det spelar ingen roll vilka uttryck sexualiteten tar sig, bara den tar sig uttryck. Att hålla inne därmed är lika skadligt som en forcerad förstoppning. Man måste dö av det. Man kan dö till och med bara av att avhålla sig från att släppa sig. Puritanismen var den engelska historiens mest förödande förstoppning.”

”Så det är så du vill hanka dig fram, i misär, utan andra vänner än dubiösa sådana inklusive Bosie, utan att skriva fler pjäser, i overksamhet och apatisk resignation under slapp förgubbning, tills döden befriar dig. Är det så du ser på saken?”

”Precis så. Jag har lustan kvar, men den ebbar gradvis ut. Min musa togs ifrån mig med våld av det viktorianska rättssystemet. Oscar Wilde våldtogs ihjäl som diktare, då det faktum att han bara var en skönhetsälskande diktare och irländare dessutom inte togs någon hänsyn till vid rättegången. Man tog ifrån mig diktaren och satte honom på två års skändning på tukthus. Min enda protest däremot är den enda logiska och naturliga, att inte kunna dikta mer. Låt mig bara dö och se om det kanske kan ges en ny ridöppning på andra sidan för ett annat skådespel än detta förstörda och misslyckade, som viktorianismen gjorde om från en lyckad och framgångsrik komedi till en dålig och misslyckad fars. Samhället är sjukt. Låt det vara sjukt i fred. Jag har ingenting med det att göra, och det förtjänar inte en enda rad mer av mig.

Apropå det, en amerikan, sade du, hade upptäckt, att Marlowe levde vidare under Shakespeares täckmantel. Så kan man inte skriva i England. I Amerika tycks det ändå finnas någon tankefrihet. Vad tror du? Måste det vackra gamla aristokratiska och förädlade England gå under genom sin viktorianism för att ersättas av det vulgära och fula, grova och korruperade Amerika?”

Den smärtan kunde jag inte utsätta honom för, att bekräfta, att hans misstankar och onda aningar tyvärr överensstämde med verkligheten. Hur illa det än hade behandlat

honom älskade han sitt viktorska samhälle, det var där han hörde hemma, det hade producerat honom, och han var ohjälpligt en del därav, och det låg någonting i det han sade, att när det förintade honom förintade det sig självt.

Oscar Wilde, 1854-1900

Husockupanterna

Vi var alla bostadslösa och hade funnit ett större hyreshus med gott om utrymme på vinden med massor av skrubbar, som vi inrättade till provisoriska bostäder. Vi lyckades faktiskt skapa riktiga hem åt oss och lärde oss trivas och bidra samfällt till en utomordentlig hemtrevlighet, vi var som en stor harmonisk familj som kunde njuta av tillvaron, där det att vi alla var bostadslösa och hemlösa uteliggare förenade oss i ett varmt vänskapsband av solidaritet och samhörighet. Naturligtvis kunde denna salighet inte vara länge. Vi störde ingen, vi hade ordning och hygien, vi skapade vår egen värld inom ramen för det trånga utrymmet, när beskedet kom från högre ort att vi måste drivas ut. Vi blev helt enkelt tvångsutdrivna. Men vart skulle vi ta vägen? Vi hänvisades till det öde området utanför, en kuperad ängmark med några gropar, då myndigheterna inte kunde ordna något annat för oss. Där fick vi anpassa oss under bar himmel inför den annalkande höstens krypande kalla råhet. Det var bara att tåla och lida och försöka överleva och uthärda.

Detta var i Irland på 30-talet, men det hade lika gärna kunnat äga rum här någonstans idag, då problematiken med bostadslösa alltid har funnits och alltid blivit värre.

Gull Ahle in memoriam

När en nittioåring dör brukar det komma ytterst få till begravningen, ty under sitt långa liv har personen vanligen hunnit förlora alla sina vänner och jämnåriga, utom några betydligt yngre. Därför är det få nittioårsbegravningar som firas, och om de celebreras brukar det maximalt infinna sig tio närmast sörjande. När det gällde Gull Ahle inträffade motsatsen. Det kom förvånansvärt många till begravningen i katolska kyrkan, uppslutningen var imponerande, och det var inte bara släktingar, barn, barnbarn och barnbarnsbarn. Själv förlorade jag kontakten med henne när familjen flyttade till Mozambique för oöverskådlig framtid 1980, och jag fick aldrig veta när de kom tillbaka. Därför kom dödsannonsen som en fullständig överraskning, då jag trodde jag förlorat henne för länge sedan.

Den stora uppslutningen antyder hur oerhört mycket hon betydde för alla som känt henne. Av alla människor jag känt var hon den som kommit längst i odlandet av sin mänskliga empati. Hon var en naturlig gudabenådad psykolog, vilket i kombination med ett ovanligt varmt hjärta blev en utomordentlig tillgång i hennes arbete i olika sociala vårdsammanhang – hon räddade ett antal liv. När hennes humanitära verksamhet skiftade till Mozambique lämnade hon ett stort tomrum kvar i staden som aldrig kunde fyllas, medan samtidigt hon troligen gjorde ännu större och bättre insatser i mörkaste Afrika.

Hennes varma själ kommer dock alltid att finnas kvar och kanske vaka över oss och kanske rentav fortsätta åstadkomma mänskliga underverk i sin frånvaro. Hon blev 96 år gammal.

Några särskilda filmer

Kinasyndromet (1979)

Det sensationella med denna 43 år gamla thriller är att den fortfarande är moden och engagerande och rysansvärt effektiv. Dess problematik är inte mindre aktuell idag än vad den var då, och det faktum att Harrisburgolyckan inträffade bara veckor efter filmens premiär understryker dess tidlösa aktualitet och väsentlighet. Efter premiären rackade alla auktoriteter ner på filmen som absurd och en omöjlighet i verkligheten, och så inträffar Harrisburg. Jag såg den då, men när jag nu såg den igen fann jag den mycket mera intressant och engagerande. Jack Lemmon, Jane Fonda och Michael Douglas är alla tre som allra bäst, och den roll Jack Lemmon gör är oförglömlig: den ensamme sakkunnige som inser sanningen och inte kan få någon att förstå hur allvarlig den är. Sju år senare inträffade Tjernobylolyckan, för att inte ens nämna Fukushima. Filmen är fruktansvärt rak i sin skildring och utgör en varning för alla tider för den ständigt latent universella livsfaran med kärnkraftshantering i händerna på den labila människan som alltid måste förbli hopplöst dömd till obotlig bristfällighet i perfektionen.

Hotel du Nord (Marcel Carné, 1938)

Marcel Carné på höjden av sitt mästerskap

Denna film bjuder på briljant kameraarbete, en egen värld av udda och intressanta karaktärer, kärnan av parisiskt liv, utomordentligt skådespeleri och dramatik och en atmosfär som knappast någonsin överträffats i fransk film. Arletty tar priset bland de agerande, hon är bara vansinnigt imponerande hela vägen, medan den visserligen vackrare Annabella något faller i skuggan av henne. Louis Jouvet är praktfull som gangstersutenör, och Jean-Pierre Aumont, som är mera känd för sina käckare roller, gör ett starkt intryck som ung olycksalig man drabbad av olycka, obeslutsamhet och sin svaga karaktär. Redan den första scenen är direkt anslående, då scenen för skådespelet gradvis öppnas mer och mer genom en omkringglidande kamera, som avslutar sin åkning med det unga paret som sätter sig ner tillsammans på en bänk utanför hotellet. Anmärkningsvärd är också filmens arkitektoniska struktur, den utgör ett fulländat drama i sig som slutar med att sluta sin egen cirkel med att följa det unga paret avsked från hotellet, där de lämnar alla dramerna bakom sig. Marcel Carné är bättre känd för sina andra filmer, som "Dimmornas kaj" och "Dagen gryr", denna hamnar precis mitt emellan dem, och jag föredrar denna framför "Dagen gryr", som är mera pretentiös. Denna känns helt naturlig hela vägen, det är vanliga människor i vardagslivet, och inte ens passionerna slår någonsin över i överdrifter. Två revolverskott markerar början och slutet på filmen, det första introducerar huvuddramat med dess kärleksintriger, och det andra avslutar det hela. Det är en underbar film om vanligt mänskligt livs underliga turer, och när man en gång sett den lär man aldrig glömma den. Hotellet där allting utspelar sig finns i verkligheten, då man inte kunde filma på plats för trafikens skull byggde man upp hela kvarteret helt realistiskt bara för att få filmen så realistisk som möjligt, vilket man lyckades med.

Ljus i skogen (The Light in the Forest, 1958)

Intressant studie i kulturkrockar mellan indianer och den vite mannen

Denna film är överraskande vacker med även Bambi på plats som introducerande och avslutande markering. Det är de väldigt naturliga miljöerna som gör den så vacker, där friheten i naturen glorifieras i ett generöst utbud av vildmarkens härlighet längs med floden i ljuvliga sekvenser av idealisk pastoral. Pojken Johnnie har vuxit upp bland indianer efter att ha bortrövats som pilt, och när han efter elva år tvingas återvända till de vita genom ett fredsavtal motsätter han sig detta av alla krafter, men lagen är övermäktig, och han måste anpassa sig efter de vitas konstiga sätt att leva med största svårighet och motvilja. Liksom i alla Disneyfilmer förekommer det naturligtvis en förskräcklig skurk, spelad av Wendell Corey, som gör allt för att sabotera hans återanpassning, vilket leder till konflikter och slagsmål. Naturligtvis ingår det också vackra flickor och charmerande damer, och det lyckliga slutet är en obligatorisk oundviklighet – efter många kritiska vändningar. Romanen bakom filmen torde vara av desto större intresse i pejlandet av dessa kulturella

motsatser, men filmen är god nog, och Fess Parker gör en underbar roll som pojakens vägledare. Musiken bidrar väsentligt till denna mycket njutbara films charm och skönhet.

7 gyllene städer ("Seven Cities of Gold" 1955)

Den spanska erövringen av Kalifornien 1769

Anthony Quinn är den främsta skådespelaren här, som gör en mer än övertygande conquistador i ledningen för en expedition för att försäkra hela Kalifornien för Spaniens räkning i slutet av 1700-talet med delade framgångar till att börja med. Med honom följer Michael Rennie som präst med uppgiften att etablera kyrkan i dessa avlägsna västra delar av Amerika bortom öknarna med delade framgångar han också. Filmens drama är konflikten med indianerna, som framstår som renodlade vildar som använder sig av mycket lömska medel och metoder för att bekriaga inkräktarna, och Jeffrey Hunter gör en makalöst övertygande roll som deras ledare, som vacklar mellan obeslutsamhet och klentrogenhet inför en religion som inte vill tillåta honom att ha mer än en fru. Händelsernas utveckling leder honom till att starkt ifrågasätta trovärdigheten hos dessa moderna invasiva plåtgubbars skumma religion och med alla randiga skäl. Richard Egan gör den svåraste rollen, en soldat som blir invecklad i ett förhållande med en av de vackraste indianflickorna med förödande konsekvenser. Filmen är egentligen ett drama om tron, tvivlets nödvändiga ofrånkomlighet och ifrågasättandet av hela meningen med detta korstågslänkande företag, medan den också ställer frågan om prästen verkligen lyckas rädda missionens trovärdighet eller inte. Även han gör en stor och innerlig roll, men Antony Quinn är den som sista slutligen tar hem spelet.

Vildhästen från Tunis (*Flame of Araby*, 1951)

Rasande hästkapplöpningar i Arabien

Ytligt sett är den bara en extremt överdriven äventyrsfilm av det romantiska slaget som går över alla gränser, men den är mycket mer än så. Bara hästscenerna gör denna film till ett mästerverk i den mycket speciella hästgenren, där det främsta exemplet är John Lee Thompsons "Taras Bulba" tio år senare, och ingenting förtjänar större beundran i denna film än hästen i fråga, filmens huvudperson, som även avgudas av huvudpersonerna, av vilka Jeff Chandler bara är hästsportens konung. Maureen O'Hara som dess drottning framstår bara som vackrare än någonsin, och fastän det förekommer flera andra damer som tävlar med henne i skönhet och charm inte minst som dansöser, så är det hon som gör dagen. Alla jagar de vildhästen för att fånga den och få äga den, och bland dem förekommer även Lon Chaney Junior som den mest burdusa av piraterna som går under namnet Barbarossa. Jeff Chandler heter Tamerlan, men det har ingenting med den store turkiske erövraren att göra. För övrigt är filmen mest bara ett sprudlande strålande äventyr, och allt vad man behöver göra är att slappna av och njuta av den praktfulla festföreställningen ända tills den sista hästen slagit sig till ro. Även musiken är magnifik, och manuskriptet är ett underverk i sig, stilistiskt anpassat till den romantiska och överdådigt

extravaganta intrigen, och bara att få höra Maureen O'Haras fantastiska diktion kommer att vara lön nog för vilken teaterälskare som helst. Filmen är ett underbart hopkok på alla Hollywoods samlade konster för att åstadkomma ett överlägset äventyr, och till och med Rudolf Valentino ställs helt i skuggan här. Det är den perfekta romantiska underhållningen med alla tillgångar kombinerade för att åstadkomma det absoluta filmiska mästerverket genom Hollywoods samlade konstnärliga krafter, så man kan inte annat än ge den högsta tänkbara betyg.

Illdåd ombord ("The Breaking Point" 1950)

En av dessa perfekta Hemingwayfilmer med John Garfield

Av någon anledning lyckas John Garfield bättre än någon annan med att göra en Hemingwaykaraktär mer än bara realistisk och övertygande. Han gjorde flera Hemingwayfilmer, och i var och en av dem överträffar han sig själv och nästan också Hemingway – de andra Hemingwayfilmhjäلتarna, som Gary Cooper, Humphrey Bogart, Rock Hudson med flera, kommer alla till korta som blekare och svagare i jämförelse med John Garfield, som alltid är konsekvent rak och äkta utan avvikelser, och Hemingway hade varit stolt över honom – det kanske han var. Storyn här är den samma som Humphrey Bogarts version av "Att ha och inte ha", redan den filmen 1944 överträffade romanen, men denna är ännu bättre. Michael Curtiz som regissören kunde sina konster, och Patricia Neal kryddar tillställningen med en hel del subtil sensualitet, medan Phyllis Thaxter som den trogna och bekymrade hustrun överträffar henne trots allt med de två döttrarna som går sina egna vägar, vilket bifogar en god portion familjeidyll till det kritiska dramat. Kort sagt, filmen, historien skådespeleriet, allt bidrar till ett fulländat mästerverk, som kommer att hålla dig på sträckbänken så länge det varar.

Den stora lögnen ("The Great Lie" 1941)

Two kvinnor och en man vilsen mellan dem

Mary Astor är en konsertpianist med osläcklig aptit på livet, och när hon gifter sig med George Brent festar de dag och natt i det oändliga. Det visar sig dock att hennes tidigare skilsmässa inte var alldeles fullbordad, så de var inte helt lagligt gifta trots allt. Men George Brent hade en tidigare förbindelse och till och med ett antal förlovningar med Bette Davis, som är en rik flicka på landet med hästar, och när äktenskapet med Mary Astor visar sig vara en lögn far han ut till Bette Davis och gifter sig med henne. Något senare försvinner han i en flygolycka i Amazonas djunglar och förmodas vara död. Då visar det sig att Mary Astor väntar barn, vilket är det sista hon behöver och vill ha för sin karriär, så Bette Davis kommer med förslaget att ta över barnet och vara dess mor, vilket Mary Astor mottar med tacksamhet, så att de kommer överens. Efter några månader visar sig George Brent återkommen från djungeln levande. Här blir det en härva av hårda knutar. Naturligtvis vill Mary Astor ha både barnet och dess far, den make hon aldrig fick, och situationen blir pinsamt svår och fruktansvärt känslig. Lyckligtvis har George Brent inget dåligt humör, medan båda damerna har det desto mer, den ena för tårar och den andra för raseri. Nu börjar det flyga dolkar.

Denna ganska krångliga härva lättas upp av underbar musik av Tjajkovskij, Wagner och Chopin, vilken Max Steiner har raffinerat arrangerat till filmens mycket växlande stämningar, och det är till slut musiken som avgör det hela.

Mary Astor är majestätisk i sin dominans, medan Bette Davis blir något av en underhuggare. Frågan om upplösningen är tillfredsställande eller inte kan diskuteras, för somliga är den det och för andra inte, men det kunde inte ha gått annorlunda. Mary Astor är trots allt den som står för musiken.

Kvinnans problem (Always Goodbye, 1938)

Gripande relationsdrama med skratt mellan tårarna

Detta är ett tidigt framträdande av Barbara Stanwyck, men redan här visar hon sig absolut överlägsen. Historien är ett gripande intrigspel av ödet som ingriper i relationer, då Barbara Stanwyck står och väntar på sin kommande brudgum som aldrig kommer, då han inför hennes åsyn råkar ut för en trafikolycka och försvinner till sjukhuset, medan hon är havande. Livet kunde inte ha börjat värre för en ung dam i välsignat tillstånd. Naturligtvis föder hon barnet men kan inte försörja det, så hon låter det bortadopteras och måste acceptera villkoret för laglig adoption, att hon aldrig får försöka kontakta barnet mera. Men ödet har sina egna outrannsakliga vägar som för dem tillsammans igen genom en tillfällighet, och de blir oskiljaktiga, men ändå får hon aldrig avslöja för honom vem hon är.

Herbert Marshall gör också ett fint framträdande, och fastän melodramen ständigt interfolieras med komedielement, särskilt genom den ojämförlige Cesar Romero, som spelar en oförbätterlig Don Juan-typ av det komiska slaget. Binnie Barnes har också en viktig roll, och hennes dispyt med Herbert Marshall hör till filmens höjdpunkter - manuskriptet är fullständigt lysande hela vägen. Man kommer att utbrista i ömsom hjärtliga skratt och digra tårar genom hela denna mycket hjärtevärmade och mänskliga film.

Zarak – kvinnorövaren (Zarak, 1956)

"Du borde inte visa dig offentligt ens med slöja."

Denna överdådiga äventyrsfilm om problem vid den nordvästra gränsen till Afghanistan överskuggar helt "*Captain King of the Khyber Rifles*" med Tyrone Power två år tidigare, som var tråkig i jämförelse med detta granna action-äventyr av mest utdragna strider med svärd och gevär samt överväldigande imponerande dansscener och framträdanden, där en de dansande damerna är Anita Ekberg, som faktiskt genomför kvalificerad magdans; vilket är långt ifrån den enda utomordentliga ballettscenen, där en sådan även framförs med sablar i simulering av en avrättning som förberedelse för en sådan. Victor Mature är den ledande aktören, fördriven av sin far i laglöshet och fredlöshet för att han hade ett förhållande med faderns favorithustru, Anita Ekberg, som också i logisk konsekvens blir förvisad och nästan avrättad. Victor Mature skulle också ha avrättats, men en gammal helig man (Finlay Currie) räddade hans liv och hinner rädda flera liv innan han själv mister livet i en olycka. Michael Wilding är den ledande brittiska soldaten, som med sin trupp jagar

den fredlöse Victor Mature som gängledare i bergen, och de möts några gånger, så att de faktiskt rentav räddar varandras liv några gånger. Filmens mest intressanta detalj är dessa två herrars mycket gentlemannamässiga uppträdande, båda på jakt efter den andras liv men med ett slags ömsesidig förståelse och respekt, särskilt till slut när allting är förlorat. Som i alla Terence Youngs filmer är intrigen ganska komplicerad och komprimerad, vilket ytterligare försvåras genom effektiv action och regi, liksom senare även i hans James Bond-filmer, men samtidigt är den mycket intelligent. Det är en njutbar film för dess storartade äventyr, det rappa tempot, dess färggrannhet och scenerier, som allt gör den synnerligen förtjänt av den högsta uppskattning.

***Ingenting att rapportera i kväll* (Stasera niente di nuovo, 1942)**

Originalfilmen till en stor nyinspelning

Denna film finns i två versioner, då den filmades på nytt 13 år senare av samma regissör på samma berättelse, med den enda skillnaden att Konstantinopel byttes om till Tunis. I detta fall är faktiskt nyinspelningen bättre och mera intressant än originalet, och när man ser originalet förstår man varför regissören/författaren fann det motiverat att göra en ny bättre version. Den senare versionen är mycket mera utarbetad, och Alida Valli är ersatt av en blond svenska, som senare blev gift med Sammy Davis Junior. Alida Valli är den bättre skådespelerskan och ger rollen ett större djup och tyngd, hon gör verkligen något av karaktären Marias bottenlöst tragiska dilemma, medan May Britt mest bara är en blondin och vacker men utan karaktär. Historien är synnerligen känslig och gripande, på en sådan historia kan man göra hur många stora filmer som helst, som "Kameliadamen" och "Anna Karenina", och man kan förstå att regissören blev så förälskad i sitt ämne att han bara måste göra filmen en gång till och ännu bättre. Så denna film är mest intressant som förstudie till den större filmen 1955, som skulle följa, som heter "Ultima amante" ("Den sista kärleken").

***The Missing Juror* (1944)**

En avrättad oskyldigt dömd mördares hämnd på dem som dömd honom skyldig

Det är inte bara en jurymedlem här som försvinner, utan de blir alla undanröjda en efter en tills bara fem återstår. Vi får aldrig veta hur det gick för dessa fem.

Jim Bannon spelar reportern som uppmärksammar fallet och börjar granska det i fogarna alltmedan mordet på jurymedlemmarna fortsätter. Det står klart för honom att mördaren fälldes för ett mord han inte hade begått, han dömdes till avrättning genom hängning, och inte förrän i sista ögonblicket före hängningen blev han benådad, då fallet plötsligt blev löst. Men då var han redan förstörd, mentalt rubbad genom fängelsevistelsens ohyggliga psykologiska tortyr då han dagligen måste uppleva hur andra blev förda till sin avrättning, och han måste överantvaras åt ett sinnessjukhus. Där hänger han sig och förstör alla spår av sig själv genom att först sätta cellen i brand. Fallet är där officiellt avslutat, men det är där det börjar.

Man fattar genast intrigen om man inte är dum, men fastän den är självklar så fortsätter den att utvecklas och bli mera komplicerad, när en annan grips för mordet och avlägger full detaljerad bekännelse. Så vart leder då denna labyrint?

Det är en av Oscar Boetticher tidiga filmer, och redan här ger han prov på sin färdighet, där den främsta är ett briljant kameraarbete med stöd av ett utsökt foto. Trots all sin typiska B-films ytlighet är filmen värd att ses och avnjutas, då framför allt manuset är så briljant i sin utstudering, och då dessutom Janis Carter är oemotståndlig.

Det hände i morgon (It Happened Tomorrow, 1944)

Filmmagi när den är som bäst, upphöjd genom briljant fantasirikedom

Allt i denna film är utomordentligt. Den är ett underbart fyrverkeri av kreativ fantasi, René Clair är på sitt allra bästa spirituella humör i denna strålande komedi av slående genialitet hela vägen - jag älskade alltid René Clair, men här överväldigades jag av hur han än en gång överträffade sig själv. Dick Powell är vanligen en ganska intetsägande tråkmåns och enfaldig dummer, men här släpper han loss och är rentav imponerande och till och med rolig. Linda Darnell är som allra skönast och mest oemotståndlig, och till råga på allt så är musiken här av Robert Stolz, den österrikiska tonsättaren som blev berömd för sina operetter (som "Värdshuset Vita Hästen") bland 69 andra, och det finns bara ett ord för denna film: bedårande.

Några milstenar, november 2022.

- 5 100 år sedan Tutankhamons grav upptäcktes av Howard Carter.
- 11 Kurt Vonnegut 100 år.
- 14 100 år sedan BBC sände sitt första program: en nyhetsbulletin med väder.
- 15 Petula Clark 90 år.
- 18 100-årsminnet av Marcel Proust.
- 21 Telly Savalas 100 år.
- 26 Charles Schulz 100 år ('Peanuts').

Göteborg den 29 oktober 2022